

Fornuft og følelser

Af [PIA STRANDBYGAARD FRANDBSEN](#)

Anmeldelse af Torben Grodals bog *Filmoplevelse* - en indføring i audiovisuel teori og analyse.

Torben Grodal må siges at være ét af koryfæerne inden for dansk filmforskning. I 1994 blev han landets første professor og dr.phil. i filmvidenskab med afhandlingen *Cognition, Emotion, and Visual Fiction* (rev. udg. *Moving Pictures. A New Theory of Film Genres, Feelings, and Cognition*, Oxford University Press, 1997). Siden har han udgivet flere bøger og adskillige artikler om bl.a. film-, medie- og litteraturteori, audiovisuel kommunikation, æstetik og computerspil.

Med sin seneste bogudgivelse, der bærer den enkle titel *Filmoplevelse*, når Grodal et godt stykke ud over universitetets tykke mure til alle, der er lidt mere end almindeligt interesserede i film. Formålet med bogen er "at beskrive de mentale mekanismer, der danner forudsætning for den æstetiske oplevelse" – i dette tilfælde filmoplevelsen. Det handler med andre ord om at beskrive, hvad der sker i mødet mellem tilskuer og film.

Sideløbende med afdækningen af forbindelserne mellem hjerne og film tilbyder bogen sin læser en grundig indføring i basale filmanalytiske begreber samt et godt overblik over de forskellige filmteoretiske retninger, der har præget det 20. århundredes diskussion af filmmediet. Bogen er inddelt i kapitler, der diskuterer film og filmoplevelse i forhold til emner som film og emotion, film og virkelighed, film og fortælling. Gennem tre hovedafsnit bevæger bogen sig fra det lokale til det globale så at sige – fra en gennemgang af den basale filmoplevelse og filmens indre logik, dens billedkompositoriske elementer samt narrative strukturer, til bredere overvejelser om de sociologiske, kulturelle og produktionsmæssige forhold, der udgør en films kontekst. Undervejs introduceres tekniske termer som close up, p.o.v., shot-reverse-shot og jump cuts sideløbende med Sergei Eisensteins montage-teori, André Bazins realismebegreb og andre filmteoretiske klassikere. Som en særlig service til læseren afsluttes hvert kapitel med et godt udvalg af uddybende litteratur om filmmediet og de enkelte filmteoretikers varierende synspunkter.

For Grodal er det afgørende at skabe et så bredt og almenmenneskeligt fundament som muligt for forklaringen af filmoplevelsen. Derfor er hans teoretiske afsæt tilsvarende bredt og omfatter såvel kognitive, strukturelle og såkaldte økologiske filmteorier samt almenæstetiske teorier, der skal ses som videreførelser og opdateringer af den klassiske filmteori i lyset af de seneste udviklinger inden for kognitionsvidenskab og æstetik. Ét af formålene med at anvende disse teorier, er at fremsætte et alternativ til psykoanalytiske, feministiske og marxistiske filmteorier, som iflg. forfatteren ikke blot er håbløst forældede, men også bygger på mangelfuld viden om den menneskelige psykes måde at fungere på.

Filmen i hjernen

Udgangspunktet for fremstillingen er en kognitionsteoretisk forståelse af filmen som grundlæggende oplevelsespræget og forbundet til den generelle måde, vi orienterer os i verden på. Udover at afspejle den verden, der omgiver os, afspejler filmen de mentale processer, der omsætter sansedata til mening. Basalt set er der ingen forskel på måden, hvorpå vi perciperer den virkelige verden og måden, vi ser en film på. Selvfølgelig er ingen i tvivl om, at film ikke er virkelighed, men

Torben Grodal: *Filmoplevelse* - en indføring i audiovisuel teori (Samfundslitteratur, 2003).

fordi film er simuleret præsentation *før* den er repræsentation, påvirkes sanseapparat og hjerne til at simulere en 'virkelig' oplevelse. Bevidstheden og den fokuserede opmærksomhed hænger uløseligt sammen, hvilket betyder, at vi ikke oplever en film på afstand, men føler os omgivet af det univers, der fremstilles i filmen.

Filmens fortællinger er i høj grad baseret på teknikker, der efterligner den naturlige sansning og hjernens betydningskabende processer - brugen af kameraet er ét af de mest markante filmiske redskaber til manipulation og efterligning af det menneskelige sanseapparat. Kameraet spiller en afgørende rolle som formidler af de synsindtryk, der forarbejdes af hjernen og omsættes til betydning, når vi ser en film. Det simulerer øjets naturlige funktionsmodus på en række forskellige måder, som når det stiller skarpt på et objekt, zoomer, panorerer eller bevæger sig og herved dirigerer vores visuelle opmærksomhed i en bestemt retning. Kameraretning, -fokus og -bevægelse er stærke, universelt forståelige kommunikationsredskaber, fordi de simulerer synssansen og hjernens måde at skabe opmærksomhed på ved at udpege, hvad vi som beskuer skal koncentrere os om. Filmens visuelle og auditive indtryk kan aktivere beskueren så stærkt, at virkelighedseffekten overvinder realitetsvurderingen.

Følelser på film

Ét af kardinalpunkterne for Grodals beskrivelse af filmoplevelsen er det følelsesmæssige aspekt, som udnyttes af filmens teknikker. Filmoplevelsen er grundlæggende følelsesbetonet og i høj grad styret af filmens manipulering af beskuerens sanser. Allerede Hugo Münsterberg fastslog at følelser er af central betydning i forhold til filmmediet i dét, der betragtes som filmhistoriens første teoretiske værk (*The Film: A Psychological Study*, 1916). Grodal bygger videre på denne antagelse, men tilføjer begrebet om følelser en ny videnskabelig dimension. Han fastslår, at der eksisterer tætte forbindelser mellem sanseapparat, hjerne og følelser, og forklarer forskellige former for følelsesmæssige reaktioner og kropslig 'arousal' som grundlæggende styret af et kompliceret system af nervebaner og kemiske stoffer.

I Grodals terminologi har følelser intet med det irrationelle at gøre, men skal ses i lyset af en logisk-funktionalistisk model. "Følelser er aktiveringer af krop og bevidsthed som har til formål at motivere handlinger" hedder det i bogen. Følelser opfattes med andre ord som rationelt betingede reaktioner på omverdenen - herunder filmens sansestimuli - og skal ses som udtryk for præferencer og prioriteringer, der udgør afsættet for handlinger. Det enkleste følelsesmæssige oplevelsesskema består af en slags kædereaktion, hvor en sansning aktiverer en følelse, som motiverer en handling. Der findes imidlertid forskellige former for følelser, ligesom følelser ikke altid skal motivere en handling, men f.eks. også forme erindringer. Følelser kan være mættede og diffuse - eller spændte og rettede mod en handling, eller de kan fungere som emotionelle markører, der danner grundlag for erindringer uden at indgå i en klar handlingsramme, som det ofte er tilfældet i abstrakte eller lyriske film, eksempelvis hos Andrei Tarkovskij.

Netop fordi filmen er baseret på en simulering af vores naturlige sansevner, er filmoplevelsen, iflg. Grodal, universel. Dog vil måden en film opleves på selvfølgelig også være præget af individuelle forudsætninger, ligesom viden om de kulturelle og sociale erfaringer, der danner baggrund for filmens verdener, nødvendigvis må inddrages i fortolkningen af en film.

Det (bio)logiske imperativ

Som helhed betragtet er *Filmoplevelse* overskuelig, pædagogisk og skrevet i et let tilgængeligt sprog. Bogen peger på interessante sammenhænge mellem naturlig sansning, filmoplevelse og betydningsdannelse og tilbyder alle filminteresserede et godt fundament for basal filmforståelse samt en god og anvendelig indføring i filmteorien.

Alligevel savner man en form for overbygning, som kan løfte de videnskabelige observationer op på et niveau, der kan udsige noget væsentligt om filmens æstetiske kvaliteter, ligesom forfatterens insisteren på en 'naturlig forklaring' til tider kan forekomme autoritativ og snæversynet.

Filmmediets særlige kunstneriske potentiale synes at forsvinde i

bestræbelserne på at redegøre for hjernens måde at fungere på rent videnskabeligt i forhold til filmens teknikker og filmoplevelsen som sådan. Det kan givetvis påvises videnskabeligt, at hjernens bearbejdning af sansestimuli biologisk-videnskabeligt foregår efter de modeller, vi præsenteres for i bogen, men billeder og lyd er mere end sansedata, der registreres og bearbejdes af hjernen efter medfødte, gennem årtusinder nedarvede skemaer, og film er mere og andet end audiovisuel *kommunikation*. Filmens unikke materialitet, dens karakter af ureducérbare visuelle og auditive helheder, der udtrykker sig over tid, er afgørende for filmoplevelsen, ligesom kroppen kan opfattes som andet end blot biologi jf. hele den fænomenologiske tradition.

Dette er imidlertid indvendinger, man kan gøre mod kognitionsteorien som sådan og dermed hele bogens teoretiske fundament. Vil man have fuldt udbytte af bogen, må man derfor selvsagt være villig til at acceptere dette udgangspunkt.

Grodal er bedst, når han løfter blikket og perspektiverer sine observationer og teorier til overordnede filmteoretiske positioner. Her får man et godt udgangspunkt for at danne sig et overblik over de forskellige teoretiske retninger, deres mål, udvikling og indbyrdes relationer. Derimod fortaber pointen sig let i de mere omstændelige og teknisk-videnskabelige gennemgange af hjernens neurale strukturer, som især findes i begyndelsen af bogen og man fornemmer en mærkværdig diskrepans mellem pædagogiske passager på folkeskoleniveau og tørt udredende afsnit om komplekse biologiske sammenhænge.

På sidste side skriver Grodal: "Filmen er såvel det 20. som det 21. århundredes centrale kunst og oplevelsesform. Den er et foreløbigt slutpunkt på en lang kulturel udvikling, der startede for 50.000 år siden, da sproget og billedet blev opfundet". På sin vis afspejler afslutningen bogens styrke - forfatterens anerkendelse af filmens centrale betydning som vor tids oplevelsesform par excellence. Samtidig afslører den én af bogens største svagheder, nemlig den overordnede evolutionære forståelsesramme, der synes at fastlåse filmoplevelsen i et rigtigt system af (bio)logisk forklarlige årsagssammenhænge.

Faktaboks

Titel: *Filmoplevelse - en indføring i audiovisuel teori og analyse*
346 sider.
Forfatter: Torben Grodal.
Forlag: Samfundslitteratur, 2003.

Se Københavns Universitets hjemmeside www.ku.dk for liste over publikationer og uddybende præsentation af Torben Grodal.

◀ | [forrige side](#) | [næste side](#) | ▶